

LIMBAJE SPECIALIZATE. DIDACTICA AFORISTICĂ**Eugenia MINCU**

doctor habilitat

Universitatea de Stat din Moldova

Centrul de Terminologie, Institutul de Filologie Română

„B. P.-Hasdeu”,

0000-0002-3774-2599

Dorina MACOVEI

doctor în filologie, lector universitar

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere

Departamentul Limbă Engleză și Limbă Franceză de Specialitate

0000-0002-5345-5725

*Latin is the “language of communication” par excellence, of understanding the reality, of cultivating universal-existential values. The frequent use of the Latin corpus (in various fields of activity), its popularization, etc. demonstrates the vitality of the Latin language, which is considered a model of scientific, personal, and professional training. Latin aphorisms and phrases are a form of human didactics. The article concerns Latin idiomatics correlated to teaching specialized languages. At the level of professional training, we distinguish fixed aphorisms and phrases (legal, medical terminology, etc.) and interdisciplinary Latin aphorisms and phrases. At the level of personal training, these formulas cultivate good qualities: for example, the feelings of: respect – *Pulchra res homo est si homo est/A human being is a beautiful if he is human, etc.*; tolerance – *De gustibus et coloribus non disputandum/Tastes and colours are not discussed*; temperance: *Si tacuisses, philosophus mansisses/Had you kept silent, you would have remained a philosopher, etc.* At the same time, we refer to the translinguistic status of the aphoristic corpus and the interlinguistic differences (Romanian, French, English, Russian, etc.) as a result of this multilingual and intercultural status.*

Keywords: *Latin aphorisms and phrases, didactics, specialized vocabularies, interlinguistic differences.*

Introducere. Didactica aforistică este o formă de învățare-predare a cunoștințelor specializate prin intermediul aforismelor și a expresiilor latine.

Cuvântul aforism provine din limba greacă veche, din termenul *aphorismos* „definiție”, „sentință” sau „maximă”. Acest termen a fost folosit în scrierile medicale ale lui Hippocrate (c. 460-370 *ante Chr.*), celebru medic grec, pentru a denota afirmații scurte și concise care exprimau principii medicale sau observații clinice [4]. Potrivit altor surse [3], etimologia ar fi următoarea: < lat. *a-* „cald sau picant”, „neplăcut” + < gr. *phorizein* „opinie” + *-ism* „opinie picantă despre ceva sau cineva”. Se consideră că aforismul are drept punct de pornire Grecia Antică. Există și opinia conform căreia aforismele au la bază zicalele („zicerile”) din Egipt (sec. III *ante Chr.*), populare pe atunci în Grecia. Expresia *cuvinte înaripate* (aici, expresii) sau cuvinte „cu aripi”, cuvinte „care își iau zborul/zboară din gura vorbitorului”, este folosită pentru prima dată în poemul *Odiseea* de Homer, rapsodul antic numindu-le „cuvinte care zboară din gură în gură” [1].

Didactica aforistică presupune utilizarea „formulelor savante” în scop de a stimula gândirea critică, înțelegerea, reflecția asupra valorilor și asupra principiilor general-umane și de a le promova, susceptibile a fi incluse în variate contexte educaționale (compedii, manuale, cursuri etc.).

Didactica – gnoseologie și deontologie. S-au propus multe definiții pentru termenul *didactică* (Jan Amos Comenius, *Didactica Magna*, 1657; sensul de „artă didactică”), care are la bază grecescul *didaskein* („a-i învăța pe alții”).

Didactica aforistică poate fi definită prin intermediul aforismelor latine *Disce et doce/Învăță să înveți [tu însuși și pe alții]* și *Docendo discimus/Docendo discitur (Lucius Annaeus Seneca)/ Învățând [pe alții], învățăm [și noi]/Învățăm învățând [pe alții]*.

Delimităm 2 funcții socio-umane (de importanță majoră) ale didacticii:

a) funcția gnoseologică (< gr. *gnosis* „cunoaștere” + < gr. *logos* „cuvânt, știință, teorie”; cunoașterea „lucrurilor” – *Homo doctus [in] se semper divitias habet/Omul învățat are întotdeauna averea cu sine; Quicquid discis, tibi discis/Orice ai învăța, înveți pentru tine*; și cunoașterea

umană, inclusiv „cunoașterea de sine” – *Nosce te ipsum/Cunoaște-te pe tine însuși* etc.

b) funcția deontologică (deontologia este „știință a datoriei și a obligațiilor morale”). Binele și Frumosul sunt categorii estetice care pun baza normelor de conduită general umane, care, la rândul lor, sunt esențiale în formarea unei atitudini corecte față de limba română, limbă nematernă:

- *Bonum, i, n* „binele”: *Bene habit/E bine; Summum bonum/Binele suprem* etc.
- *Pulchrum, i, n* „frumosul”: *Pulchre, bene, recte!/Frumos, bine, corect!*; *Pulchra res homo est, si homo est/Frumoasă ființă este omul, dacă este om* etc.

Aforismele și limbajul specializat. Aforismele sunt frecvent utilizate în limbajele specializate, exprimând principii fundamentale:

În medicină, *Primum non nocere, deinde curare!/ Mai întâi să nu faci rău, pe urmă tratează!*; este vorba de „răul” inconștient, pe care medicul îl poate face din „necunoașterea medicinei”.

Cea dintâi formulă savantă în medicină „...să nu faci rău!” devine cea dintâi în relațiile sociale interpersonale.

În drept, *Ignorantia juris non excusat/Ignoranța legii nu scuză* – este un aforism care pune semnul de egalitate între toți cetățenii.

În filosofie, *Cogito, ergo sum/Gândesc, deci exist* (Descartes); cu certitudine, dacă suntem conștienți că gândim, existăm.

În didactică, *Non vitae, sed scholae discimus/Învățăm nu pentru viață, ci pentru școală*; este reproșul lui Seneca („Scrisori”, CVI, 12) către filozofii „de fotoliu”, pentru care sensul studiilor științifice se reduce la dezvoltarea și la apărarea învățăturilor unei anumite școli filosofice, tradus și *Nu școala, dar viața ne învață*. De obicei, este citată varianta *Non scholae, sed vitae discimus/Nu învățăm pentru școală, ci pentru viață*; „instruirea nu este un scop în sine; se are în vedere pregătirea omului pentru viața socială.

Didactica aforistică este susceptibilă a acoperi aceste perspective ale procesului de predare-învățare a limbajelor specializate.

În funcție de perspectiva funcțional-aplicativă (inter-/intradomenială), formulele savante sunt susceptibile a fi aplicate în:

a) Limbajul intradisciplinar; utilizare consacrată (medicină): *per os/pe-roral, post partum/după naștere* etc. În funcție de frecvența utilizării, distingem formule savante devenite uzuale la diverse niveluri de comunicare:

- Nivelurile de comunicare medic-medicinist, medic-societate sunt cele mai solicitate, pornind de la educativul *Ignorantia non est argumentum/Ignoranța nu este un argument* până la formulele didactice de tipul *Rubor, tumor, calor, dolor et function laesa/Roșeață, tumefacție, căldură (temperatură ridicată), durere și agravarea funcției* etc. În Cursul de chirurgie (2018) sunt utilizate 24 de formule savante.
- Nivelul de comunicare medic-farmacist: *Verte!/Întoarce!; Cito!/Repede!; ex tempore/ (farm.) imediat* etc.
- Nivelul de comunicare medic-medic: *Cito! Cave!* etc. *Non est census supersalutis corporis/Nu este nimic mai de preț ca sănătatea omului*, de aceea toate formulele de salut conțin cuvântul/ideea de sănătate: *Omnes salvos volumus! Să fiți sănătoși!; Salvete!/Sănătoși v-am găsit! Salut!; Valete! Rămâneți sănătoși! La revedere!* etc., iar încrederea în omul-medic *Praesente medico nihil nocet/În prezența medicului, nu mai există niciun pericol* trebuie să fie subordonată credinței supreme.

b) Limbajul interdisciplinar (medicină, lingvistică, filosofie, ziaristică etc.): *sensu stricto/în sens strict; sensu largo/în sens larg; ab origine/de la origini; post mortem/după moarte* etc.

Dintre beneficiile didacticii aforistice, menționăm următoarele:

a) Conciziune și memorabilitate. Aforismele oferă idei concise și memorabile.

Formula latină *Nota bene!/Notează bine!* sau *Ia aminte cu atenție!* este o expresie comună în limbajul cotidian și în diverse surse de comunicare scrisă (texte academice, cărți, articole, discursuri etc.). Aspectul didactic al acestui aforism constă în a furniza o observație sau un sfat. Formula în sine este o lecție sau un principiu de învățământ.

Formula savantă *dictum factum/zis și făcut* este o expresie latină, model-sinteză de idei, care învață că acțiunile și faptele sunt esențiale, nu doar cuvintele sau promisiunile goale. Este utilizat în diverse contexte (uz cotidian, uz specializat).

b) Gândire critică și reflecție. Aforismele stimulează gândirea critică și invită la o reflecție asupra conținutului.

Aforismul *De omnibus disputandum/Totul trebuie disputat sau Pune totul la îndoială!* dovedește că nimic nu este un adevăr absolut. De aici se impune logica gândirii critice: de ce se acceptă anume acest adevăr? Care ar fi o altă alternativă? – sunt cultivate abilitățile de a evalua critic informațiile, de argumentare, de formulare a argumentelor logice, de acceptare a diversității de idei, de deschideri spre noi perspective de abordare a subiectelor etc.

Sentița latină *De gustibus et coloribus non disputandum/Despre gusturi și culori nu se discută* reflectă toleranța față de diversitatea umană, față de valorile personalizate ale fiecărui subiect social; totodată, recomandă evitarea prejudecăților referitoare la gusturile personale sau la anumite preferințe estetice, conștientizarea faptului că preferințele umane sunt relative. Aforismul oferă deschiderea spre un dialog; fiecare are libertatea de a-și argumenta poziția.

c) Înțelegere profundă: Aforismele conțin concepte complexe și valori fundamentale, exprimate simplu și clar.

Expresia savantă *Docendo discimus/Prin a învăța, noi învățăm* se referă mai mult la aspectul gnoseologic: *învățând pe alții, învățăm noi înșine*. Este promovată o abordare participativă, interactivă versus procesul de predare-învățare, în care studenții și profesorul sunt uniți în a-și împărtăși cunoștințele și experiența.

d) Inspirație și motivare. *Ars longa, vita brevis est/Arta este lungă, iar viața este scurtă.*

Se consideră că autorul acestui aforism este Hippocrates, părintele medicinei, iar formula savantă relevă „crudul adevăr” – arta, adică medicina, timpul necesar în formarea unui medic veritabil, niciodată nu este suficient, în comparație cu viața, care își are limitele ei existențiale. Acest aforism a devenit o sursă de inspirație în diverse limbaje domeniiale: artă plastică, muzică, literatură, medicină; acolo unde specialitatea este un act de creație.

e) Diversitate culturală și lingvistică: Formulele savante au o utilizare translingvistică și multiculturală, deoarece sunt parte a înțelepciunii universale.

Dictonul latin *Suum quique pulchrum est/Fiecare are propriul său frumos* (Marcus Tullius Cicero) este un exemplu care exteriorizează diversitatea culturală și cea lingvistică, cu o prezență în mai multe culturi și limbi, ceea ce arată o înțelegere universală a acestei realități:

În limba franceză: *Chacun trouve ses propres oeuvres belles/Fiecare găsește frumos ceea ce produce el însuși; Chaque potier vante son pot/Fiecare olar își laudă vasul; Chacun a sa propre beauté/Fiecare are propria sa frumusețe.*

În limba engleză: *The bird loves its own nest/Pasărea iubește cuibul ei; To every man his own is beautiful/Pentru fiecare om, propria sa persoană este frumoasă.*

Didactica aforistică presupune și didactica deontologică, care are în vizor cultivarea de calități general umane, indispensabile procesului de cunoaștere; totodată sunt importante în stabilirea statutului viitorilor specialiști în diverse domenii de activitate.

Umanism – *Ut amēris, amabilis esto/Ut amēris, ama* (Publius Ovidius Naso): (rom.) *De vrei să fii iubit, fii vrednic de iubire/Fii amabil, de vrei să fii iubit/Iubește ca să fii iubit;* (fr.) *Pour être aimé, sois aimable/Si vous voulez être aimé, soyez aimable;* (engl.) *Be amiable, then you will be loved/To be loved, be lovable.*

Prietenie – *Cadenti porrigo dextram:* (rom.) *Întind (mâna) dreaptă celui care cade;* (fr.) *Tendre la main à quelqu'un qui tombe;* (engl.) *I reach out my right hand to the one who is falling.*

Binefacere – *Bis dat, qui cito dat/Bis dat, qui dat celeriter* (Publilius Syrus): (rom.) *Dă de două ori acela care dă repede/Bine dă cel care dă repede/Cine dă repede, dă îndoit/Dă dublu acela care dă la timp;* (fr.) *Qui donne vite, donne deux fois/Donner rapidement, c'est donner deux fois;* (engl.) *He gives twice who gives quickly* (it is best to help someone immediately, even if waiting might ultimately allow you to offer more aid).

Curaj – *Qui honeste fortiter:* (rom.) *Cine acționează onest acționează îndrăzneț;* (fr.) *Celui qui agit honnêtement agit courageusement;* (engl.) *He who acts honestly, acts bravely.*

Sinceritate – *Candor dat viribus alas:* (rom.) *Candoarea (sinceritatea) dă aripi puterii (forței);* (fr.) *La candeur donne des ailes à la force;* (engl.) *Sincerity gives wings to strength.*

Concluzii. Limbile savante, prin intermediul aforismelor și a expresiilor consacrate, au stat dintotdeauna la baza studierii și cercetării oricărui domeniu de activitate. Corpusul aforistic și cel al expresiilor consacrate rămân a fi o formă de didactică umană prin caracterul lor complex din punct de vedere conceptual și concis și din punct de vedere structural, fapt argumentat de utilizarea lor translingvistică și multiculturală. În același timp, didactica aforistică presupune și didactica deontologică, care vizează cultivarea de calități general umane, indispensabile în formarea viitorilor specialiști în domeniu.

Prezentul articol a fost elaborat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.01 *Valorificarea științifică a patrimoniului lingvistic național în contextul integrării europene*, finanțat de Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare a Republicii Moldova.

Referințe bibliografice:

1. BERG, I. (1968) *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*. București: Știința, 1968, p. 63. [online] Disponibil: DICTIONAIRE/fdocuments.in_dictionar-cuvinte-expresii-citate-celebrel.pdf
2. D'ANK, Jean (2017) *A Brief History of the Aphorism*, [Accesat 03.03.2023] Disponibil: <https://medium.com/@alpamare/a-brief-history-of-the-aphorism-1acb25fe129a>
3. MINCU, Eugenia, MACOVEI Dorina, ROTARI, Natalia, NEGRU Cristina (2002), *Dicționar poliglot de aforisme și expresii latine*. Chișinău: Editura Cartier, 302 p. ISBN 978-9975-86-644-6.
4. The Oxford English Dictionary (1989), Clarendon Press, New York, volumul I, 1989.